

Morgenbladets kronikk 13. september 1951

TYSKE SKJEBNEÅR

Av overlæge Johan Scharffenberg

II

STØRST INTERESSE for oss har Assmanns skildring av aksjonen mot Norge, både på grunn av dens skjebnesvangre direkte følger og fordi den førte til oppgivelse av Norges tradisjonelle nøytralitetspolitikk. Vår vårt land ved en «forutseende» utenriks- og forsvarspolitikk blitt holdt utenfor den annen verdenskrig som utenfor den første, ville Norge som Sverige fremdeles søkt å holde seg utenfor stormaktenes spill. Derfor legger jeg så stor vekt på hensynsløs avsløring av okkupasjonsens forhistorie. Undersøkel-seskommisjonens fremstilling er ikke fyldestgjørende skjønt dens historikere forstod ektheten av de engelske og franske aktstykker i de tyske hvitbøker IV, V og VI. Mange nordmenn lukker ennå øynene og stopper ørene fordi de ikke vil vite sannheten om vestmaktens invasjonspalner.

Assmann har skildret sammenhengen i den av det britiske admiralitet utgitte avhandling «The German Campaign in Norway» 1948 og i femte kapitel «Der Sprung nach dem Norden» i den heromhandlede tyske bok 1950.

Sistnevnte fremstilling er den beste fordi den gjengir tyske aktstykker i originalsproget, ikke i engelsk oversettelse, den

staver også norske stedsnavn riktig, mens det til skam for det britiske admiralitets trykkeri og korrekturleser er flere feil i den engelske avhandling («Arandel» for Arendal osv.)

Den engelske avhandling har særlig vekt for så vidt som den er godkjent av admiralitetet og er et konfidensielt dokument («for the use of persons in His Majesty's Service only»), — i et sådant vil myndighetene neppe lyve. Ellers foretrekker jeg den tyske avhandling.

Fra innledningen som er neste ens i begge avhandlingene, gjengis følgende setninger:

A

Another feature of particular interest is that the two principal antagonists, Britain and Germany, almost simultaneously launched an attack with the same strategic objective, namely the occupation of the Norwegian zone, and it was only by a hair's breadth that one of them preceded the other in reaching the objective.

B

Noch etwas anderes kommt hinzu, das diesen Feldzug besonderer Beachtung wert macht und ihm einen nahezu dramatischen Charakter verleihen hat. Das war der seltene Umstand, dass die beiden Kriegsgegner zur gleichen Zeit, ja fast zur gleichen Stunde bestrebt waren, ihre Hand auf ein und dasselbe Ziel, eben den norwegischen Raum, zu legen, so dass es bis zuletzt auf des Messers Schneide gestanden hat, wer von

den beiden dem andern zuvorkommen würde.

Etter forlydende vil Utenriksdepartementet snart offentliggjøre en imøtegåelse av de alvorlige påstander som ble gjengitt i Morgenbladet nr. 160 og 165. Jeg går derfor ikke nå inn på dem.

På enkelte andre punkter finner jeg Assmanns fremstilling ufullstendig og supplerer den etter gode kilder.

Som rovdyr lå de kjempende stormakter på lur, ferdig til sprang mot et bytte som hadde gjort seg selv til sau. De var enig om at offeret ikke kunne verge seg, for dem var spørsmålet bare hvilken fordel hver av dem selv kunne vinne ved overfallet og hvor stor faren var for reaksjon fra den annen side.

Men offeret selv har enten lagt all skyld på den part som kom først, eller spurt hvem som først la planen.

Om det siste punkt er å si at helt fra unionsoppløsningen 1905 har både Storbritannia og Norge regnet med engelsk okkupasjon av baser på Norges kyst under en krig med Tyskland. Norges første utenriksminister, Løvland, sa til den svenske sendemann Günther at England da sannsynligvis ville okkupere Flekkefjord eller Mandal. Dette meddelte Günther

til den britiske sendemann Sir A. Herbert som 12. januar 1908 underrettet det britiske utenriksministerium. Uttalelsen er offentliggjort i «British Documents on the Origins of the War 1898—1914», bind VIII, s. 122, der har det tyske utenriksministerium og den tyske generalstab kunnet lese den lenge før Hitler. Ytterligere dokumentasjon står til tjeneste.

Man henviser til admiral Wegeners kritikk av at Tyskland under den første verdenskrig undlot å okkupere norske havner som baser for ubåtkrigen mot England. Men den tyske marine var langt svakere i 1939—40 enn i 1914—18.

Spørsmålet er simpelthen hvilken part selv ville ha størst fordel av å krenke Norges nøytralitet.

Vestmaktene ønsket især å stanse malmutførselen via Narvik og å trekke Norge inn i blokaden av Tyskland. Allerede 19. september 1939 reiste Churchill dette spørsmål i regjeringen (The second world war, volume I, s. 421). senere krevde han gang på gang minelegging i norske farvann, fullt oppmerksom på at Tyskland da ville reagere i Norge.

Så lenge Norge var nøytralt, beskyttet vår marine de tyske malmbåter og andre tyske skip i norsk farvann. Dette var en fordel for Tyskland, det forstod Hitler.

Den tyske marines øverstbefalende Raeder og befalhavere over ubåtene Dönitz, fremholdt i memoranda av henholdsvis 3. og 6. oktober 1939 ønskeligheten av norske baser (Holldeck l.c.s. 212).

Raeder fremholdt muntlig denne oppfatning for Hitler 10. oktober 1939.

Assmann bygger på sjøkrigsledelsens krigsdagbok og på «personlige optegnelser som storadmiralen i januar 1944 har stilt til min rådighet».

Raeder fremholdt «på grunnlag av en rekke etterretninger som lot erkjenne de engelske hensikter på Norge, de store farer som Englands besettelse av Norge ville medføre for Tysklands militære stilling. I annen linje henviste han til de fordeler som oppnåelsen av norske støttepunkter ville medføre for egen krigsførsel. Hitler lovet å overveie det norske spørsmål; om en tysk aksjon mot Norge var det ennå ikke tale.

I den følgende tid forsterkedes etterretningene om at i England planer ble overveiet om å legge hånd på Norge, og de lot erkjenne de i enkeltheter gående, omhyggelig skjulte forberedelser hertil. Sjøkrigsledelsens tanker konsentrerte seg fra nå av om de truende følger som et sådant engelsk skritt ville fremkalle for egen krigsførsel, navnlig i Østersjøområdet. Marinens overbefalende (Raeder) mente at tapet av Norge til England, som ville bringe også Sverige helt under engelsk innflytelse, ville bety tap av krigen, så meget mer som den tyske krigsopprustning var avhengig av tilførselen av svensk malm. Av samme oppfatning var også Adolf Hitler som betegnet den stilling som derved ville oppstå, som «uutholdelig» («untragbar») og var enig med marinens overbefalende i at dette i hvert fall måtte forebygges. I forgrunnen av overlegningene stod dessuten det spørsmål om og hvor lenge England — også uten å gå til en besettelse av Norge — ville respektere de norske territorialfarvann og tillate at de for Tyskland livsviktige og omfangsrike malmtransporter fra Narvik til tyske havner foregikk under deres beskyttelse. I dette spørsmål hevdet sjøkrigsledelsen det standpunkt at så lenge England ville respektere de norske suverenitetsrettigheter, ville transportene

gå tryggere under deres vern enn om de lange norske kystfarvann etter en eventuell tysk besettelse skulle bli krigsområde hvor da den tyske vernemakt måtte overta beskyttelsen av skipene.

Av disse overveielser drog sjøkrigsledelsen den slutning at det ville være bedre å la Norge-spørsmålet hvile inntil videre til fare for en engelske besettelse ble akut eller England ikke lenger syntes villig til å respektere de norske territorialfarvann.

Det turde anses som utelukket at Norge ville være i stand til eventuelt ved egen kraft å hevde seg overfor engelske aksjoner av hvilken som helst art. At viljen hertil ville være til stede på norsk side, turde også bli dratt i tvil på grunn av de sterke sympatier for England som rådet i Norge.

Overfor dette stod de fordeler som oppnåelsen av maritime støttepunkter i Norge ville bringe den tyske sjøkrigsførsel, helt i bakgrunnen. Tyngdepunktet for den tyske sjøkrigsførsel mot England var Atlanterhavet. Norge lå fjernt fra det og kunne lett bli skilt fra det frie hav ved de innsnevringene som England lett kunne våke over i rommet Skottland—Island—Grønland.»

Dette utførlige sitat (s. 120—21) gjengir utvilsomt de synsmåter som rådet i den tyske marine. Assmann er her et vitne av første rang. Hærens overledelse stod enda mer skeptisk overfor en utvidelse av krigen til de skandinaviske land, den så hovedoppgaven i et angrep mot Frankrike.

Hitlers tale til de høyeste militære myndigheter 23 november 1939 viser tydelig at han da ennå ikke tenkte på en aksjon mot Norge. Han sa med kynisk åpenhet at han ville angripe Nederland og Belgia. «Verletzung der Neutralität Belgiens und Hollands ist bedeutungslos. Kein Mensch fragt danach.» (Forts. side 5, sp. 1.)

til den britiske sendemann Sir A. Herbert som 12. januar 1908 underrettet det britiske utenriksministerium. Uttalelsen er offentliggjort i «British Documents on the Origins of the War 1898—1914», bind VIII, s. 122, der har det tyske utenriksministerium og den tyske generalstab kunnet lese den lenge før Hitler. Ytterligere dokumentasjon står til tjeneste.

Man henviser til admiral Wegeners kritikk av at Tyskland under den første verdenskrig undlot å okkupere norske havner som baser for ubåtkrigen mot England. Men den tyske marine var langt svakere i 1939—40 enn i 1914—18.

Spørsmålet er simpelthen hvilken part selv ville ha størst fordel av å krenke Norges nøytralitet.

Vestmaktene ønsket især å stanse malmutførselen via Narvik og å trekke Norge inn i blokaden av Tyskland. Allerede 19. september 1939 reiste Churchill dette spørsmål i regjeringen (The second world war, volume I, s. 421). senere krevde han gang på gang minelegging i norske farvann, fullt oppmerksom på at Tyskland da ville reagere i Norge.

Så lenge Norge var nøytralt, beskyttet vår marine de tyske malmbåter og andre tyske skip i norsk farvann. Dette var en fordel for Tyskland, det forstod Hitler.

Den tyske marines øverstbefalende Raeder og befalhavere over ubåtene Dönitz, fremholdt i memoranda av henholdsvis 3. og 6. oktober 1939 ønskeligheten av norske baser (Holldeck l.c.s. 212).

Raeder fremholdt muntlig denne oppfatning for Hitler 10. oktober 1939.

Assmann bygger på sjøkrigsledelsens krigsdagbok og på «personlige optegnelser som storadmiralen i januar 1944 har stilt til min rådighet».

Raeder fremholdt «på grunnlag av en rekke etterretninger som lot erkjenne de engelske hensikter på Norge, de store farer som Englands besettelse av Norge ville medføre for Tysklands militære stilling. I annen linje henviste han til de fordeler som oppnåelsen av norske støttepunkter ville medføre for egen krigsførsel. Hitler lovet å overveie det norske spørsmål; om en tysk aksjon mot Norge var det ennå ikke tale.

I den følgende tid forsterkedes etterretningene om at i England planer ble overveiet om å legge hånd på Norge, og de lot erkjenne de i enkeltheter gående, omhyggelig skjulte forberedelser hertil. Sjøkrigsledelsens tanker konsentrerte seg fra nå av om de truende følger som et sådant engelsk skritt ville fremkalle for egen krigsførsel, navnlig i Østersjøområdet. Marinens overbefalende (Raeder) mente at tapet av Norge til England, som ville bringe også Sverige helt under engelsk innflytelse, ville bety tap av krigen, så meget mer som den tyske krigsopprustning var avhengig av tilførselen av svensk malm. Av samme oppfatning var også Adolf Hitler som betegnet den stilling som derved ville oppstå, som «uutholdelig» («untragbar») og var enig med marinens overbefalende i at dette i hvert fall måtte forebygges. I forgrunnen av overlegningene stod dessuten det spørsmål om og hvor lenge England — også uten å gå til en besettelse av Norge — ville respektere de norske territorialfarvann og tillate at de for Tyskland livsviktige og omfangsrike malmtransporter fra Narvik til tyske havner foregikk under deres beskyttelse. I dette spørsmål hevdet sjøkrigsledelsen det standpunkt at så lenge England ville respektere de norske suverenitetsrettigheter, ville transportene

gå tryggere under deres vern enn om de lange norske kystfarvann etter en eventuell tysk besettelse skulle bli krigsområde hvor da den tyske vernemakt måtte overta beskyttelsen av skipene.

Av disse overveielser drog sjøkrigsledelsen den slutning at det ville være bedre å la Norge-spørsmålet hvile inntil videre til fare for en engelske besettelse ble akut eller England ikke lenger syntes villig til å respektere de norske territorialfarvann.

Det turde anses som utelukket at Norge ville være i stand til eventuelt ved egen kraft å hevde seg overfor engelske aksjoner av hvilken som helst art. At viljen hertil ville være til stede på norsk side, turde også bli dratt i tvil på grunn av de sterke sympatier for England som rådet i Norge.

Overfor dette stod de fordeler som oppnåelsen av maritime støttepunkter i Norge ville bringe den tyske sjøkrigsførsel, helt i bakgrunnen. Tyngdepunktet for den tyske sjøkrigsførsel mot England var Atlanterhavet. Norge lå fjernt fra det og kunne lett bli skilt fra det frie hav ved de innsnevringer som England lett kunne våke over i rommet Skottland—Island—Grønland.»

Dette utførlige sitat (s. 120—21) gjengir utvilsomt de synsmåter som rådet i den tyske marine. Assmann er her et vitne av første rang. Hærens overledelse stod enda mer skeptisk overfor en utvidelse av krigen til de skandinaviske land, den så hovedoppgaven i et angrep mot Frankrike.

Hitlers tale til de høyeste militære myndigheter 23 november 1939 viser tydelig at han da ennå ikke tenkte på en aksjon mot Norge. Han sa med kynisk åpenhet at han ville angripe Nederland og Belgia. «Verletzung der Neutralität Belgiens und Hollands ist bedeutungslos. Kein Mensch fragt danach.» (Forts. side 5, sp. 1.)

Morgenbladet

13/9.1951

B (1-

Tyske skjebnear

(Forts. fra 3. side.)

wenn wir gesiegt haben. Wir werden die Verletzung der Neutralität nicht so idiotisch begründen wie 1914.» (Holldeck l.c.s. 463.)

Flere tyske forfattere legger stor vekt på *Quislings* henvendelse i midten av desember 1939. Gjennom Rosenberg fikk *Quisling* tale først med *Raeder*, så med *Hitler* selv. Han fremholdt at England sannsynligvis ville foreta okkupasjon av baser i Norge og at den norske regjering ikke ville gjøre motstand. (Assmann burde ikke s. 122 betegnet *Q.* som «Staatsrat», det var han ikke lenger).

Hitler sa til *Q.* at han foretrakk skandinavisk nøytralitet. Den finsk-russiske krig fra 30. november 1939 gav vestmaktene påskudd til å kreve reise gjennom Norge og Sverige for hjelpetropper til Finland. Den sanne hensikt var å stanse malmutførselen og ødelegge de svenske gruber.

30. desember 1939 fremholdt *Raeder* igjen for *Hitler* spørsmålet om Norge. En tysk okkupasjon ville være en overordentlig stor risiko for marinen på grunn av den britiske flåtes overlegenhet. Opprettholdelse av Norges nøytralitet ville være den beste løsning, men Norge måtte under ingen omstendighet falle i engelsk besittelse.

I januar 1940 gav *Hitler* ordre til i dybeste hemmelighet å utarbeide hovedtrekkene i en plan om okkupasjon av Norge.

Altmark-affæren i *Jøssingfjord* 16. februar 1940 overbeviste *Hitler* om at Norge ikke

ville gjøre motstand mot engelske overgrep. 20. februar talte han med *Raeder* om saken. Assmann skriver (s. 125) at samtalen «brachte noch keine Entscheidung über die Durchführung des geplanten Vorhabens». Dette er misvisende. *Hitler* lot 20. februar general *von Falkenhorst* beordre til snarest mulig å melde seg hos føreren. 21. februar fikk *Falkenhorst* *Hitlers* oppdrag til å utarbeide enkeltighetene i invasjonsplanen. *Lossbergs* fremstilling (l.c.s. 56 fig.) er riktig og stemmer med *Falkenhorsts* egen forklaring i Norge høsten 1945. Således kom planen «Weserübung» i stand. Den ble godkjent av *Hitler* 1. mars 1940. Da var allerede den engelske invasjonsplan ferdig.

Ved freden mellom Finland og Russland 12. mars 1940 mistet vestmaktene påskuddet om hjelp til Finland, men snart tok de igjen opp planen om invasjon i Norge. Det ble talt så åpent om den at den ikke kunne være skjult for de tyske myndigheter.

Hertil kom at nettene ble lysere jo lenger det led på våren, og dette ville gjøre det vanskeligere å hemmeligholde flåtens bevegelser. Hele planen bygget på *overraskelse*, både overfor Norge og især overfor den britiske flåte. *Raeder* påpekte 26. mars for *Hitler* at det var nymåne 7. april, dette tidspunkt passet derfor.

28. mars vedtok det øverste krigsråd i London mineutlegging i norske farvann, opprinnelig satt til 5. april, senere utsatt til 8. april.

Hitler befalte 2. april at invasjonen skulle foregå i morgentimene 9. april på en rekke ste-

der fra Oslo til Narvik.

4. april ble den danske marineattaché i Berlin, *F. H. Kjøl-sen*, advart om den forestående invasjon i Danmark og Norge, og han varslet den norske legasjon.

Hvor kom advarselen fra?

Assmann nevner (s. 485) at amerikaneren *Allen Welsh Dulles* i sine erindringer har fortalt «at en tysk general — hans navn være unevnt — i april og mai 1940 få dager før operasjonenes begynnelse har forrådt de tyske planer både om felttoget til Norge og om den tyske innmarsj i Nederland til den nederlandske militærattaché i Berlin».

Assmann fortsetter: «Ich halte diesen Bericht für erfunden. Ein deutscher General tut das nicht: das nicht! Täte er es, so wäre er nach Charakter und Gesinnung kein deutscher General.»

Assmann synes ikke å vite at det er opplyst i skandinavisk litteratur at advarselen kom fra den tyske motstandsbevegelse. Allerede 1946 nevnte den danske journalist *Helge Knudsen* a tvarskoet ble besluttet av admiral *Canaris*, hans stabssjef general *Oster* og fregatkaptein *Liedig*. Den svenske oberst *Olof Sundell* opplyste 1948 at general *Oster* gav advarselen til den nederlandske marineattaché *G. J. Sas*. Både *Sas* og den svenske marineattaché *Anders Fors-hell* underrettet *Kjølsen*.

Jeg har gitt opplysninger om sammenhengen i en kronikk i *Morgenbladet* 13. juni 1949 som jeg skal sende Assmann. *Sas* er død, men *Kjølsen* og *Fors-hell* lever og må kunne gi beskjed uten å skade noen — både

7 (1-8)

Morgenbladet 13/9. 1951

Oster og Canarias ble henrettet i april 1945.

Det tilkommer ikke oss å dømme om de døde som ville stanse Hitlers planer.

Dessverre ville hverken den danske utenriksminister dr. Munch eller den norske dr. Koht tro på advarselen.

Assmann fremholder (s. 160) at englenderne hvis de var kommet tyskerne i forkjøpet i Norge, ville ha gjort en strategisk feil. I lengden ville de ikke kunne ha holdt Norge. Tyskerne ville ha gjort et motangrep via Danmark og Syd-Sverige. De allierte ville da fått en kraftslukende ny krigsskueplass av første orden.

Så svakt som de alliertes forsvar viste seg i Frankrike selv, har Assmann sikkert rett i at de ikke ville kunnet holde Norge.

Han skriver videre at hvis de allierte ikke hadde gjort landgang, men bare krenket norsk suverenitet ved inngrep i vårt territorialfarvann uten norsk motstand, ville Tyskland hatt rett til å kreve samme handlefrihet. Nei, da ville Norge gjort motstand i tillit til den engelske flåten, Norge ville blitt krigsskueplass også hvis englenderne var kommet først i kappløpet.

Til slutt skadet det Tyskland at en hær på ca. 350.000 mann stod uvirksom i Norge og formentlig henimot 100.000 i Danmark, mens Hitler fortvilet skrapte sammen rubb og stubb i Tyskland for å møte de engelske og amerikanske styrker i vest og de russiske i øst.

Nemesis rammet den overmodige diktator.

Johan Scharffenberg.